

Ovänskap, slagsmål och dråp

Ur boken Vargatider på Stångenäset

Utgiven 1965 av Sven Rydstrand

Ovänskap emellan grannar eller släktingar utlöste vanligtvis slagsmål i en gången tid. Kniven satt ganska löst i fästet hos Stångenäsingen så väl som hos andra under krigiska århundraden. Inte sällan blev det slagsmål under festliga tillställningar, såsom bröllop och begravningar, där brännvinet flödade. Våldsgärningarna och dråpen, som registreras i domboken, är visserligen inte uppseendeväckande många, men av berättelserna att döma var det inte allt som kom i dagen. Här skall lämnas några små utdrag av vad som förekom vid häradstinget.

År 1663 vid tinget på Broberg klagar bonden Rollf i Lännestad över att hans granne Reor har huggit honom i armen med en yxa. Reor nekade ej till gärningen och dömdes därför att bota 2 marker silver till kronan. Sedan blev de båda bönderna förlikta med varandra.

År 1664 klagar bonden Amund i Fosshult i Bro socken över att Björn i Axtveten hade slagit honom på munnen själva pingstdagen. Björn svarade, att Amund hade asconderat (= baktalat) honom något. Björn fick bota 4 marker silver till kronan och blev sedan förlikat med vederparten.

Och år 1666 har Reor i Lännestad varit framme med kniven igen. Då anklagades han av Mårthen i Åker på Herrenäset för att han har skurit honom med en kniv utan given orsak. Rollf i Lännestad och Oluf i Långeland vittnade, att de såg, när Reor skar Mårthen i munnen med en kniv, och det skedde i Reors eget hus på Lännestad, där de trätte om en ek. Reor var mycket drucken, men Mårthen var det ej, och ingen kunde förnimma, att Mårthen gav orsak till slagsmålet. Reor svarade, att Mårthen hotade honom med sin yxa. Rollf sade, att Reor rörde först på sin yxa. Reor dömdes att bota 6 marker silver till kronan och lika mycket till vederparten samt barberare- eller fältskärslönen med en daler. Dessutom uppsattes ett vite på 10 riksdaler, om parterna skulle överfalla varandra igen, då den skyldige fick betala beloppet samt dessutom ytterligare till rättens ensak 10 riksdaler.

Samma år klagar även nämndemannen Rasmus i Uteby över att Erik Persson i Långeland hade kallat honom för "en skälm". Erik sade, att han var drucken, då det skedde, Jacob Eriksson och Engelbert Hallwarsson vitsordade efter avlagd ed, att de hörde Erik kalla Rasmus för en skälm, och det skedde på Håby kyrkogård under en likfärd. Eftersom Erik inte nu kunde bevisa, att Rasmus utfört något skälmstycke, dömdes han att bota 4 marker silver till kronan, och därmed blev parterna förlikta.

Bonden Christen i Uteby blev år 1667 huggen med en yxa av Oluf Persson i Långeland, och samme Oluf klagade över att han var slagen av Christen i Uteby. Olluf Amundsson i Uteby och Niells i Åker vittnade, att Oluf hötte till Christen först med en yxa. Sedan kommo de i slagsmål med varandra. Oluf pålades bota 2 marker silver till kronan och varda förlikat med motparten. Dessutom lades dem vite emellan att vem som hädanefter först överfaller den andre, han skall bota 10 daler silvermynt till kronan och 10 daler till rättens ensak.

Vid samma ting klagade också bonden Oluf Torgersson i Gröv på sin gårdsgranne Lars för att den senare skurit honom i handen med en skära. Lars svarade, att det inte hade skett med hans vilja, men Oluf påstod, att han slog honom med försåt. Lars fick bota 2 marker silver till

kronan, och dessutom ålades han att ge Oluf en tunna gott korn. Barberarelönen hade Lars betalt.

Bonden Nills Olsson i Lund, Brastads socken klagade på tinget år 1669 över att Engelbrekt Aslagsson i Brastad hade skällt honom för en "*skälm*". Dock bekänner han själv, att detta skedde i hastighet, av iver och förtret. Samtidigt klagar Nills Aslagsson över att Nills Olsson i Lund slog honom över armen vid samma tillfälle. Tingsrätten beslöt att "*eftersom det förnimmes, att dessa unga karlar något oroliga äro, ty böte Engelbrekt för skällsord en mark silver och Nills Olsson för slagsmål en mark silver till kronan.*"

Hans Simonsson i Brattön klagade vid tinget år 1668 och berättade att Oluf båtsman stack honom med en kniv, då han kom från kyrkan till Jordfall för att tala med Lars i Jordfall. Oluf svarade att "*den ene slog den andre, och de voro lika goda.*" Men Oluf Svensson i Skorve samt Erik och Niels i Stranderäng vittnade, att Hans gav ingen orsak därtill eller talte ett ont ord till båtsmannen, förrän han fick huggen. Oluf orkade ej betala böter, varför det bestämdes att han skulle gå i kronans arbete i Göteborg eller annorstädes under ett års tid och därigenom sona 13 markers böter. Eller också skulle han avstå något av sin lön för år 1669 och betala framdeles desslikes barberarelönen med 6 riksdaler. Han ålades också att arbeta för Hans Simonsson en månad, ty Hans hade blivit sjuk av det knivstick, som han fått och hade därför kommit efter i arbetet på sin gård.

Den 16 juli år 1682 hölls ett liköl på gården Hallind i Bro socken hos bonden Oluf Jonsson och hans hustru Börta, vilka gjort begravning till ett av sina barn. Likölet varade i flera dagar, och de inbjudna gästerna låg över nätterna, en del i sorgehuset, andra i de närliggande gårdarna och en del i ladorna. Den sista natten ägde därvid en beklaglig händelse rum, varvid Oluf Jonssons broder, den 80-årige bonden på Hallind, Jöran Jonsson, blev slagen till döds av en vid likölet närvarande ryttare vid major Muhls kompani, Nills Bonde benämnd.

Slagsmålet emellan ryttaren och Jöran Jonsson skedde ungefär mitt i natten, då de flesta gästerna gått och lagt sig. Endast Jöran satt inne i ett rum och rökte på sin pipa. Han hade en kniv i handen, och med den karvade han tobak. Han var mycket drucken liksom nästan alla de övriga, så han visste inte vad han sade eller vad som hände omkring honom. Ryttaren Nills Bonde kom så in till honom, och då började Jöran att skälla på honom för att han hade tagit ett hans sto vid ett tillfälle och olovandes ridit med det till Uddevalla, Jöran blev så upphetsad, att han tog sin kniv och stack till ryttaren, vilken dock ej blev skadad.

Han tog i stället en stekpanna, som han fann i köket, och med den slog han villt omkring sig. Därvid råkade han slå till Jöran Jonsson i huvudet, så att denne blev liggande livlös på golvet, badande i blod. Tillskyndande personer, som vaknade av oväsendet, tog så småningom hand om den gamle mannen och fick honom i säng, men han kryade aldrig på sig. Ryttaren stack sin väg och kom aldrig mer igen.

Tio dagar därefter dog Jöran Jonsson av sviterna efter ryttarens slag. Han hade dock dessförinnan någon tid varit vid sans och haft hos sig kapellanen Hans Räfsal i Lysekil, som gav honom nattvarden. Därvid berättade han för prästen, att det var ryttaren Nills Bonde, som slagit honom, och han kände att det slaget var till döds. Men han tillgav ryttaren hans brott och förlät honom, ty han sade, att han själv också behövde få förlåtelse hos Gud.

Tingsrätten kunde inte göra något i denna sak, eftersom ryttaren inte kunde anträffas. Han höll sig undan sedan så länge han levde, troligen i främmande land.

År 1691 förekom följande brödratvist i Brastad enligt protokollet, som skrevs vid tinget på Broberg:

"Anders Aslagsson i Brastad anklagar sin broder Nills Aslagsson ibidem, för det han honom utan den ringaste orsak haver slagit alldeles fördärvad och sönder med hårrivning och slagning med handen över näsan, så att han haver tre stora blåmärken i sitt ansikte, och detta allt på hans egen åker. Nills nekar icke till, att han så slagit Anders, men föregiver att han först blev av honom överfallen och därför måste sig försvara. Trätan uppkom därför, att Anders ville förbjuda att hans plogmakt ej skulle släppas på deras samfällda äng.

Nämnden med kyrkoherden giver Nills det vittnesbörd, att han är en orolig och krakelisk man, som med ingen kan förlikas utan både på vägar och stigar var man överfaller.

Resolverades: Eftersom Nills utan den ringaste orsak sin broder överfallit på hans egen åker, ty skall han plikta för hårdragning 3 riksdaler twebotum och för tre blåmärken 9 riksdaler i tvåbotum krono."

Vid samma ting var även samme Nills Aslagsson instämnd av sin styvfader, Bengt Larsson i Ryk, Brastads socken, för att Nills i sin systers hus på gården Berga, dit Bengt Larsson tillsammans med sin hustru, Nillses moder, tillfälligt hade flyttat, *"hade med hugg och slag honom överfallit, därav kommet, att då hans hustru förlidet år låg sjuk, sände han bud efter Nills och hans broder Anders, och när de dit kommo, utbrast Nills med en oförskämd mån med förbannande, tviande och spottande i synen på honom. Och då han sitt värn måste taga till yxan och sig försvara, givandes honom ett slag av densamma, tager Nills yxan ifrån honom och hackar honom med den i huvudet, så att blodet rann ned i ansiktet. Sedan tog han honom i håret och slängde honom väggarna omkring, så att tänderna lossnade och en del gick ut, och blodet skvätte kring alla väggar.*

Därför måste de fly huset och taga sitt väre hos nämndemannen Nills i Halls. Denne, nämndemannen Nills i Halls, berättar, att då Bengt kom till hans hus, hade han ett stort hål i huvudet, som han sade att Nills i Brastad hade honom givet, och var han över hela kroppen blodig. Nämndemannen gick därefter med till Berga, där Bengt bodde tillfälligt, och då han kom dit, fann han blodet på väggarna och i alla käril. Aldrig hade han sådan syn i sina dagar någonsin sett.

Då bekände hans moder, att det första Nills kom, begynte han strax brista ut i tviande och bannande över Bengt, varpå Bengt honom slog, men Nills log yxan ifrån honom och vidare förföljde, så som förut är berättat. Tillbjuder detta med ed vilja betyga.

Nills nekar hårt till att han slog Bengt, dock tillstod han att han med bannande utbrast, för det att Bengt hade flyttat från sin gård och satt sig ned i Berga som husman, varpå Bengt slog honom med yxan, så att han stupade i golvet. Därpå tog han Bengt om livet och slog honom i golvet igen. Vidare gjorde han inte, eftersom Bengt bad honom att inte röra vid honom.

Brodern, Anders Aslagsson, betygar att han ock var med där med Nills, och medan Bengt och Nills lågo omkull, såg han Nills slita Bengt kring huset. Och när Nills med honom först inkom i huset, brukte han munnen med bannor och svärjande, så att hela huset skalv. Bengt bad allt för sig, men Nills aktade ej därpå.

Nills vedergår allt detta, både att han bannade och sedan Bengt slagit honom med yxan först i huvudet, tog honom fatt och slog honom i golvet samt slog honom på väggar, grytor och bänkstöd. Han beder för sig. Bengt eftergiver honom, vad han kan hava emot honom försett samt gör en ödmjuk bön för honom, på det att straffet må bliva lindrigt.

Rätten resolverade att Nills gjort sig efter Guds och världslig lag straffvärdig för sådan grov missgärning mista sitt liv. Vilket ödmjukeligen remitterades till den högl. kungl. hovrättens vidare rättvisa omprövande."

Ytterligare rannsaking angående detta slagsmål hölls på gården Gåsehogen i Lyse socken den 30 juli år 1691 på kungliga hovrättens order. Därvid förhördes Nills Aslagsson ännu mera, och som vittnen hade inkallats brodern Anders Aslagsson samt systemen Marit Aslagsdotter och deras moder Kerstin Christophersdotter, som var omgift med Bengt Larsson.

Det uppgavs då, att Nills var 54 år gammal, Anders 60 år, Marit 40 år och modern 80 år. Marit var gift på Berga, och det var hos henne som Bengt Larsson och hans hustru bodde.

Nills Aslagsson blev emellertid benådad denna gång. Hans dödsdom blev ändrad av hovrätten till några års straffarbete på Bohus fästning. Sedan kom han hem igen och brukade sin gård i Brastad. Men något nämnvärt förändrad är han tydligen inte, vilket visas av följande protokoll från tinget på Mellby i oktober år 1710:

"Swenning Hansson på gymnasiegodset i Brastad kärande, och rusthållare Nills Aslagsson å kronogården i Brastad, svarande, framkom för rätten, andragandes käranden hurusom nu en dag i sommar sig tilldragit, då han var uti ängen för att slå, så kom svaranden till honom och frågade honom om han har slagit rätt. Swenning Hansson svarade: Jag vet icke annat, ty jag är en främmand man. Således, som jag nu har slagit, lämnade I mig i förlidet år. Är det orätt, det jag nu slagit, så finns det så mycket mera på den andra sidan, som I kan taga i stället.

Därmed utbrister Nills och säger: Du är en skalk och tyrann! Gäck till Holma och tag ditt skjutsmål! Därmed kom han springande med sin lie och ville skada honom, så att Swenning nödgades bjuda värn för sig med sin lie, sägandes: Det är nog med dem, som vill mörda andra. Vill du slå ned mig, så kasta din lie ifrån dig och slå ned mig med handen! Därmed kastade Swenning sin lie men måste sedan taga till flykten för svaranden.

Härtill svarade Nills Aslagsson, att då han skulle gå hem från sin äng om aftonen och gick förbi Swenning, så säger han: Swenning, har du slagit rätt? Då svarar käranden: Det ljög du, din skälm! Hade du inte varit en skälm, så hade du inte kommit till Bohus. Därpå svarade Nills: Du hade inte behövt att säga dem det, nämligen folket, som gingo där att slå. De visste det väl, förrän du sade dem det. Jag var på Bohus varken för tjuveri eller skälmeri, och du skall vara en skälm, intill dess att du bevisar din beskyllning. Gäck till Holma och tag ditt skjutsmål, du skalk och tyrann!

Därpå gick Nills hem, och när han kom hem mötte han Swennings hustru, Anna Erlandsdotter, som hade en svår ovettig mun emot honom. Då säger han till henne: Gå in och tag byxorna på dig och kom så ut igen, din skäva! Anna klagar över att Nills kallat henne för en "Täva", men Nills säger att han kallat henne för en "Skäva", eftersom hon brukade munnen mycket på honom.

Käranden uppviste en inspektör Gavelholms attest, som innehåller att den tid Swenning Hansson i Brastad var halvsnadsbonde på Holma säteri, haver han sig kristeligen och ärligen förhållit, så att man ej på något sätt haver orsak att beskylla honom för något annat utan fastmer att berömma.

Änteligen förliktes parterna inför rätta, att de härefter skola leva som redeliga grannar och vänner samt väl förlikta, så att allt vad som tills dato av hastighet och missförstånd kan vara

dem emellan, manfolket som kvinnfolket, uppkommit, skall nu förgätas och aldrig mera påtänkas, havandes intet annat att beskylla varandra hädanefter än det som ärligt och tillbörligt är. Det de allesammans med handtag stadfästade. Och på det de måge så mycket säkrare fast stånda, uppsätta de femtio dalers vite att giva till sockenkyrkan av den som antingen i ord eller gärning på ett eller annat sätt bryter eller den andre i någon måtto överfaller."

Vem slog ihjäl bonden Mårthen i Lingatan? Den frågan blev aldrig riktigt klarlagd, men den fruktansvärda händelse, som ägde rum en vårdag år 1693 på Lilla Bornö i Gullmaren upprörde hela Stångenäset och trakterna däromkring under slutet av 1600-talet. En utredning gjordes vid häradstinget med Lane och Stångenäs, som hölls på gården Roglanda i Skredsviks socken den 10 oktober år 1693, varom följande protokoll berättar:

"Hustru Sirid Andersdotter i Lingatan beklagar, hurusom förliden våras hennes man Mårthen Andersson är olyckeligen omkommen, då han rodde från sitt hus till Lilla Bornö för att där hos Berndt Wätlesson tjäna sig 2 daler till skatten men kom aldrig till baka. Var han blev av, vet hon intet, men beder att rätten ville därom rannsaka.

Berndt Wätlesson, som på Bornö är hemma, berättar sig ej varit hemma utan om måndagen gick han till Lysekil. På tisdagen kom han till baka och tog hus hos Hallward gravare. På onsdagen om aftonen, som var samma dag, då denna olyckan hände, rodde Hallward honom över till Bornö, havandes den dagen varit uti Sköllunga kvarnar för att låna sig en båt av Assmund i Rörvall, eftersom Hallward hade sin liggande, men han fick ingen. Innan Hallwards blev lagad och utskjuten av styvsonen och en dragon Hans Persson sedan blev rodd omkring, varefter Hallwar satte honom ut. Änkan begärde att följande vittnen måtte bliva edeligen avhörde, vilket Berndt inte hade något emot.

1. Engelbrekt i Sämstad, en man på 40 år, vittnade, att samma morgon, då Mårthen i Lingatan omkom, gick han ut före solens uppgång för att laga sitt ladutak. Då kom en man

roendes från Ferlefs kile ensam i en båt och ställde sig åt Lilla Bornö, men han kunde inte se, var han gick i land.

2. Lars Persson i Barkedal, en man om 50 år, vittnade, att han stod vid sin strand hela dagen och högg kolved. Då fick hans dräng se en båt vid den andra änden av Björisholmen, men inget folk fanns i den. Då sade båtsmannen, som stod hos honom, att den har kommit från öarna och driver in emellan bägge Bornöarna. Svarade, att det är underligt, om icke Berndt honom bärgat. Sedan kom Jon Wind och samma båt bärgade. Hörde nu i höanden 3 rop i dagningen på Bornö, då han låg på fjorden ett stycke därifrån.

3. Hallward Joensson-Gravare, en man på 74 år, berättade, att tisdag afton kom Berndt från Lysekil och lånte hus samt blev hos honom över natten och låg till klockan 5 eller 6 på morgonen. Gick då strax ut och gick men sade inte vart. Klockan 10 kom han tillbaka och sade sig ha varit vid Sköllunga kvarnar och ärnat sig åt Groröd, men han fick så ont i Glätte skog, att han intet gat. Lade sig då i sängen och låg där till inemot aftonen. Emellertid lagade han båten och sköt den ut

Så rodde han och styvsonen Berndt ut till Bornön. Sex veckor kom han till baka därefter och bad Hallwar stå med honom och säga att han var hos honom. Det lovade ock Hallwar att göra. Men var han hade varit den dagen, det visste han inte, och det bad Berndt honom att inte nämna. Haver ock dragonen Hans Perssons hustru berättat etter Berndts dotter Annas mun, att hennes fader hade för länge sedan varit rymd, om hans magar icke varit. Anna framkallades och sade, att om hennes man icke varit, så hade hennes fader för länge sedan varit död för den lögn de funnit hos honom.

4. Dragonen Hans Persson, en man om 50 år, berättade, att då Berndt kom till hans hustru, sade han att han ville hava honom till tinget att vittna, att han såg honom hela den dagen, men det kunde han ej lova att göra. Men Berndt sade, att det gäller hans liv, så det måste han göra. Men han såg inte Berndt förrän om aftonen, då han låg i Hallwards säng. Vet ingen som varit på sjön vid den tiden mer än Assmund i Rörvall, som låg i Dyvik, en tre muskett-skott därifrån.

5. Swen Swensson i Sköllunga, som är 30 år, berättar, att samma dag som Mårthen i Lingatan kom bort, var Berndt hos honom i Sköllunga kvarn vid pass klockan 10 var där så länge som de rökte en pipa tobak, rövade där inte längre, eftersom han talade med honom att han framdeles skulle mala för honom. Därefter gick Berndt sin väg, men Swen vet inte vart han gick eller varifrån han kom.

När Swen sin bekännelse skulle avlägga stötte Berndts hustru honom i ryggen, och när Berndt kom först in i kvarnhuset, såg han något underlig ut och var helt häpen, att han tog honom och Assmund i Rörvall i hand, men Christen hörde intet ord honom nämna. Rätten förehöll henne till vad ända hon sådant gjorde. Hon bekände att hon gjort det men ville ej mera bekänna.

6. Pigan Anna Hallwardsdotter, 20 år, vittnade, att Berndt kom tisdag eftermiddag till hennes husbonde, Hallward gravare, och lånade hus. Onsdags morgon klockan 5 gick han ut och sade sig vilja gå till Groröd. Klockan 10 ungefär kom han till baka och sade sig ha varit i Sköllunga kvarn. Han lade sig i sängen. Då gick hennes husbonde själv ut att laga båten. Berndt tände sig en pipa och rökte samt fick ingen ro, stod upp ibland och gick ut och såg ut över fjorden men sade ingenting. Sex veckor därefter kom han igen och bad Hallward att han

inte skulle nämna, att han var utur hans hus den dagen, bekände att han hade stämt sina barn att komma ifrån Bornön med båt om aftonen, men om de kom, visste han ej.

7. Per Andersson i Halls, 70 år gammal, vittnade att han kom en gång till Brastads kyrka, då Hallward gravares hustru begravdes. Han frågade då Hallward om han inte hade hört något om Märthen i Lingatan, om han kom bort på vattnet eller på land. Då svarade Hallward, att på bortresan blev han intet, utan han nådde land, det vet jag, men var det sedan blev av honom, det vet jag ej. Hallward tillstår, att han sade till Per att han kom till land. Rätten frågade, huru Hallwar kunde veta detta, och han svarade att de hade sagt att båten var kommen därifrån.

8. Rasmus Esbjörnsson i Östebo, 38 år, berättade, att då Berndt på Bornön vart i det sista kriget skriven till knekt hos de danske, då kom han dagen efter till Märthen i Lingatan med en yxa, och hustrun kom med en stor stör. Och då sade han till Märthen, att detta har du mig kommit uppå, och om det inte blir förrän om 10 eller 20 år härefter, så skall du få din betalning. Så löp han därifrån gården som en galning.

9. Swen i Branseröd, 40 år, vittnade efter hustrun Karin Hallwards i Lysekil att Berndt var hemma litet efter solens uppgång.

10. Niles Jacobsson i Häggvald, 23 år, sade att hustru Karin Hallwards i Lysekil haver sagt för honom, det Hallwar sade för henne, att han satte Berndt över något efter solens uppgång.

11. Lars i Klefva betygade, att denne Berndt haver varit efter honom med en dragen kniv uti dess eget hus, då han var där för att kräva honom, för det han hade varit där förut och plöjt för honom. Då sade han Berndt: du skall få betalning! Varpå han drog ut kniven och skulle stuckit honom i axeln. Men Swen i Sköllunga hindrade honom därifrån. Berndt vidgår detta men säger att han skulle karva en pipa tobak. Dock omsider tillstod han, att han hade kniven i vädret och skulle huggit Lars med den men blev hindrad av Swen i Sköllunga. Hade ingen annan träta med honom, än det han krävde betalningen för plöjningen. Rätten förmante Berndt att hålla sig till sanningen.

12. Anders Aslagsson i Brastad, 60 år, sade att han satt och drack i Lysekil, och då i sitt fylleri sade han att det glunkades om att ingen annan hade slagit Märthen i Lingatan i hjäl än Berndt, och Kersti var värd. Rätten tillsporde honom huru eller var det glunkades för honom. Han svarade, att hela landet säger det.

Änkan säger, att hon klagat sin nöd för Gud och världen, undrandes mycket att Berndt vill nu så undskylla sig. Hon har tre veckor efter mannens död funnit hans mössa tvärs över Lilla Bornö, en och en halv fjärding emellan Apelvik och Torskholmen. Och hans karpus och tarre hängde på Torreby herrgårdsgrind, där Berndt och hans hustru hade varit åtta dagar förut. Berndt och hans hustru kunde inte neka att de varit på Torreby och betalt sin farbroder 16 öre penningar, som de var honom skyldiga, men de såg ingen mössa eller karpus.

Framhävdes för rätten Berndts son, Hans Berndtsson, men ehuru länsmannen honom varnat att hålla sig till sanningen, kunde han ej till någon beklännelse bringas. Han sade, att han hade ej sett om Märthen i Lingatan varit på Bornö, ty han hade varit på herregården.

Dottern Ingeborg står ock vid samma ord. Hon säger sig ha sett en båt driva från Svärdsviks land, då hon skulle driva fåren ut i marken. Som dock var den största osanning, vilket Lars i Barkedal edeligen betygat.

Eftersom rätten uppå åtskilliga förmaningar, som ställdes till Berndt, hans hustru och barn, ej kunde få dem till någon bekännelse, och vad de edeligen avhörda vittnena berättat ej har varit tillräckligt till bevis för att binda Berndt eller för att pålägga honom edgång, därför blev saken uppskjuten. Änkan ålades dock att bruka all flit för att skaffa bättre skäl."

Detta mål kom upp till behandling vid tinget på Broberg den 19 februari år 1694. Då hade nämligen salig Mårthens änka i Lingatan fått tag på ytterligare två vittnen, som hon önskade få avhörda. Därom står följande i protokollet:

"Jöns Andersson i Snäckebacka vittnade efter sin hustru, som låg dödssjuk och inte kunde komma till tinget, att Berndts hustru kom till henne en gång, då hon kom från Lysekil, och då bland annat tal sagt, att vad säga de här på landet att Berndt skulle slagit Mårthen ihjäl. Berndt var då i Lysekil, och de sågo att Mårthen var på Bornö tidigt på morgonen, men han var där aldrig den gången.

Swen Andersson i Sköllunga, en man om 76 år, betygade efter avlagd ed, att Berndt kom till honom en gång i kvarnen i Sköllunga och frågade honom om hans son skulle hava Mårthens dotter i Lingatan. Därtill Swen svarade, att är det Guds vilja, så kan det ske. Ja, sade Berndt, han är skyldig mig 4 riksdaler, och dem skall han få betala mig, annars skall den och den fara i honom.

I har ju, sade Swen, eder ränta årligen. Jo, svarade Berndt, det ger han honom årligen, men mera tal blev det inte därpå.

Änkan säger, att hennes man är borta och klagar sin nöd för Gud och världen, påstår, att han med lag må sig befria. Berndt beklagar sin olycklighet och nektar till att varken han eller hans folk detta brott begått, havandes detta intet av hämnd förskyllt.

Och som dessa nu producerade vittnen inte hava något närmare upplysning om detta, Berndt till nytta varandes att vid handen giva, än till förene är framfört, ty stannar rätten vid sin förra resolution, kunnandes honom ej någon edgång pålägga utan honom därifrån befriar, helst det är bättre att släppa en skyldig än döma en oskyldig. Underställande saken i det övriga den höglovliga kungliga hovrättens högvisa beprövande."

Till vilket resultat den höglovliga hovrätten kom i sin utredning är inte känt, ty några mer protokoll i saken har inte kunnat påträffas.

Åborna på Brastads-gårdarna framstår som riktiga bråkstakar vid slutet av 1600-talet, och ofta är det släktingar, som bråkar. År 1697 anklagar Oluf Nilsson i Brastad sin farbroder Anders Aslagsson, som brukar den andra Brastadsgården, för att han slagit med en yxa honom vid tinningarna, så att blodet så när hade runnit av honom. Anders nekade inte till att han slog Oluf, men säger att han förorsakades därtill genom att Oluf kom in i hans förstuga och hade en skära i sin hand, med vilken han sade sig vilja skära halsen av Anders. Dock gjorde han honom ej någon skada med skäran, sedan Anders slagit till honom. Anders fick bota tre marker silver för sitt slag.

Vid samma ting tilltalade Anders Aslagsson sin brorson Oluf Nilsson för att denne hade slagit ihjäl en galt för honom. Oluf tillstod, att han så gjort, men han berättade att galten hade kommit in i hans kålgård, och då han skulle köra ut honom därifrån, slog han honom med änden av en stör. Han ville dock betala för galten, och Anders ville ha en daler silvermynt för den, vilket Oluf blev ålagd att betala. Dessutom fick Oluf bota för våldsverkan tre marker silver.

Lysekilsborna höll sig med både kor och får som husdjur vid denna tid, men det blev ofta otrevligheter med dem, eftersom de inte kunde stängas inne utan åt upp gräset för bönderna på de närliggande gårdarna. Vid tinget på Rööd år 1703 klagade bonden i Träleberg Swen Knutsson och hans hustru Anna Reorsdotter över att Lysekilsbornas får hade kommit in uti deras äng Valbodalen och ätit upp nästan allt gräset där. De brukade skörda åtta eller nio lass hö där årligen, men nu hade de inte fått något alls. Nämndemannen Börje i Djupedal och Oluf i Skahl hade besett ängen och betygade att den var mest uppäten, eftersom både får och kor från Lysekil hade gått där.

Lysekils strandsittare svarade genom sina ombud Hendrick Engelsson och Rasmus Olufsson, vilka försvarade sig med att gärdsgårdarna mot Träleberg var nedfallna. Hade de haft laglig gärdsgård omkring sin äng i Valbodalen, så skulle kreaturen inte kommit dit. Härtill svarade Swen Knutsson och hans hustru, att de inte förmådde att gärda fåren ute, ty huru god gärdsgård de än lade, så sprang fåren likväl över. Ty de hade intet annat att gärda med än sten.

Rätten fann skäligt att Lysekilsborna borde betala till Trälebergsborna 6 marker silvermynt för skadan och 6 marker i expenser. Därjämte anmodades Lysekilsborna att i fortsättningen hålla vallhjon för sina får, så att de ej vidare kunde komma in på ängen å Träleberg.

Inte sällan blev det tvister om bruket och besittningen av herrskapsgårdarna. Så var t.ex. fallet på Korseberg i Lyse socken. Det ärendet förekom vid tinget på Rööd den 3 mars år 1702, och protokollet har följande lydelse:

"Herr överstelöjtnanten välbemälte Arfwid Soops ombudsman, inspektören välbetrodde Johan Gafwelholm, hade å sitt herrskaps vägnar låtit instämma bonden Oluf Olufsson, som sitter och brukar hälften i ett hälft välbem. herr överstelöjtnantens skattehemman, Korseberg benämt, i Lyse socken beläget, och genom sin skriftliga libell andrager, hurusom samme bonde för ett och två år sedan är lagligen uppsagder från bemälde sitt bruk i det överstelöjtnanten tillhöriga halva skattehemmanet Korseberg, och det samma till en annan åbo, John Nilsson, städt och fäst, vilken samma hemman av ödesmål upptagit och det i freds- och ofredstider i över tjugo år brukat och därför svarat.

Havandes John Nilssons broder, Lars Nilsson, samma part några års tid besuttit och för fyra år sedan därifrån vikit i tanke att addera det till sin broder, efter han bägge deras moder hos sig hade. Men Oluf Olufsson inträngde sig därpå utan principalens eller jordägarens tillstånd och vill det inte vika, utan att ehuru väl John Nilsson efter erhållen riktig tagesedel av herr överstelöjtnanten för något mer än ett år sedan om hösten plöjt jorden och däruti sått gott sade, sitter han likväl kvar och haver bärgat och inhöstat samma John Nilssons utsädda höstsädc, till John Nilssons ruin, fast han ingen annan pretention därtill hava kan än att hans fader försålt gården till överstelöjtnantens avlidne herr svärfader, hans hög-grevlige excellens, högvälborne och numera salige herr greven och fordom kungl. rådet, fältmarskalken och generalgouvernören herr Rutger von Askenberg. Samme Olufs fader

lämnade därefter gården i ödesmål, och den blev sedan av John Nilsson upptagen, som Oluf då bort göra. Förmenar därföre att Oluf därpå ingen pretention hava kan utan förmodar att herr överstelöjtnanten såsom rätte possessor bör lämna en fri disposition över sitt skattehemman och att dess till John Nilsson givna tagesedel bör stadfästas, på det att hemmanet så mycket bättre medelst en åbo från ödesmål må bliva konserverat, eftersom det är ett ringa hemman och för litet för tvenne åbor. Jämväl att Oluf för sin tredska må plikta samt förorsakade expenser restituera.

Svaranden Oluf Olufsson var fuller själv tillstädes, men emedan han är en stilla och enfaldig man, har han förmått Abraham Åkerman att svara för sig, vilken sitt skriftliga svar ingiver och bifogar därjämte herrskapets förre inspektörs, välbemälte Märthen Christensson-Skåres tagesedel, given på herrskapets vägnar till Oluf Olufsson den 11 aug. 1697, varuti staddes honom en tredjepart uti skattehemmanet Korseberg, och därföre bekommit tre daler i städja på herrskapets vägnar, eftersom hans salig fader försålt detsamma till hans höggrevlige excellens, salig herr fältmarskalken Askenberg med den kondition att han, hans barn och arvingar skola vara närmast att för skatt och rättighet det besitta.

Lovandes bemälte inspektör Skåre, att när änkan Maren Nilsdotter med döden avgår, skall han med sin granne för städsel bekomma hennes bruk till, som är en tredjedel, vilket ock sedermera skett är. Har ock i alla mål hörsammat sitt herrskap och utgjort den rättighet som därföre både till Kongl. Maj:t och Kronan såväl som till herrskapet har bort utgöras. Jämväl har han alltsedan lämnat av sitt bruk till Johns moders uppehälle efter sitt löfte en skäppa utsäde och tvenne lass hö årligen, att häri inte vet det han i någon måtto förbrutit sitt tagemål eller bruk.

Och emedan han således sitt bruk sig lagligen förvärvat och likväl utan skuld och brott är bleven därifrån sagder, har han måst underkasta sig hans excellens högvälborne baronen herr grevens och amiralens nådgunstighet, som medelst tvenne sina givna resolutioner av den 17 sept. anno 1700 och 18 juni 1701 remitterat honom under laga medfart, och att han innan han ifrån bruket drives, bör han lagligen därtill belangas och icke olagligen hanteras. Förmodar därföre, att han sig intet förgräpmit med höstsädens inbärgande ulan hoppas att bliva från något straff förskonat. Och att han må varda vid sitt lagstadda bruk konserverat och bibehållen. Pretenderandes därjämte sexton skill. silvermynt för använda expenser till att behålla sitt bruk.

Kronans länsman, välaktade Alf Reorsson, som för detta halva skattehemman jämte ett sitt eget halva skattehemman i Torgestad presterar rustning, framkom och gjorde den berättelsen, att han intet annat har att skylla Oluf Olufsson, än att han alltid har presterat prestanda uti allt vad han bort hava av honom till rusthållet och munteringen, medan däremot John Nilsson visat sig vara ovillig och ohörsam.

Särdeles har han år efter annat så illa hanterat rustningshästen i de tider på vintern, då han borde föda och försörja honom, att han nu har måst anskaffa en annan häst, som honom till stor skada länder. Förmodar ity att eftersom han rustar för hemmanet, han därföre åtminstone må få hava den åbo därpå, som honom bäst göra vill, än att en sådan skall därpå sättas, som han skall hava daglig förtret och skada av. Vill herrskapet lösa till sig den del i munteringen, som därföre löper, och vederbörande det tillstädja vill, så är han väl nöjder. Så kan herrskapet sedan disponera hemmanet efter deras eget godtycke.

Parterna förliktes i så måtto, att Oluf lovade giva till herrskapet i städja och taga 6 daler silvermynt och därjämte så härefter som hittills lämna John Nilssons moder, Maren Nilsson, den skäppa utsäde och två lass hö årligen, som hon hitintills av honom åtnjutit, så länge hon lever. Däremot lovar inspektören på sitt herrskaps vägnar, att han städse och framgent skall få behålla sitt bruk, som är hälften i halva skattehemmanet Korseberg, så länge han förmår göra rätt för sig med utlagorna och annat, som presteras bör såväl till herrskapet som till rusthållaren Alf Reorsson, samt håller gården vid laga hävd och bruk med hus och hägnad och annan kultur samt jämväl är sitt herrskap hörig och lydig. Icke mindre skall John Nilsson göra sin skyldighet efter sitt bruk med utlagornas presterande och annat hörsamhet så till Kronan som till herrskapet och rusthållaren, så vida han tänker att konserveras vid sitt bruk.

Varandes således alla andra pretentioner emellan herrskapet och bönderna upphävda, som till denna dag kunna på ett eller annat sätt vara försakade. Och på det att lunighet och god sämja emellan bönderna och grannarna må byggas och framdeles underhållas, blev satt vite emellan dem, att vilken av dem, som den andre i någon måtto förolämpar antingen med ord eller gärningar, skall giva till sockenkyrkan i Lyse en ko, god som sex daler silvermynt eller penningar därföre."

Vid tinget på Mellby år 1713 klagade bonden Jöns Ifwarsson i Mjölberg över sin svåger och gårdsgranne Oluf Haraldsson, som har slagit något hö på Jönses ängtegar och tagit hem till sig. Dessutom hade Oluf slagit till Jöns och dragit honom i håret. Oluf nekade inte till att han hade slagit litet för nära in på Jönses ängtegar samt att de båda hade dragit varandra i håret. Nämndemännen Herman Aslagsson i Björneröd och Oluf Jonsson i Broberg, som hade besiktigt ängtegarerna, berättade, att det såg ut som om Oluf hade tagit ungefär ett hälft lass hö ifrån Jöns.

Oluf blev därför förpliktad att lämna Jöns ett hälft lass hö tillbaka och pliktade därjämte 3 marker silver i expenser samt 3 marker till treskiftes.

Skjutsrättaren Jacob Jonsson i Hegärde, Bro socken, anklagade vid tinget på Mellby år 1717 bonden Per Christoffersson i Ingeröd och berättade att han förliden höst kom till Per och tillsade honom att han skulle skjutsa kronans bröd från Svarteborg till Hede. Men Per nekade att göra detta, varför skjutsrättaren tog honom i huvudet och ville föra honom med sig. Men Per tog honom då i håret och ville inte följa med. Medan de så höll på och drog varandra i håret, tog Pers moder, Märta Husmansdotter, en skära och gav den till Pers hustru, Elin Sörensdotter, med tillsägelse att hon skulle hugga till skjutsrättaren med densamma. Men hon blev hindrad däriifrån av en tillstädeskommande bonde och rotemästare, Hans Persson i Åker, varför hon i stället slog honom en örefill.

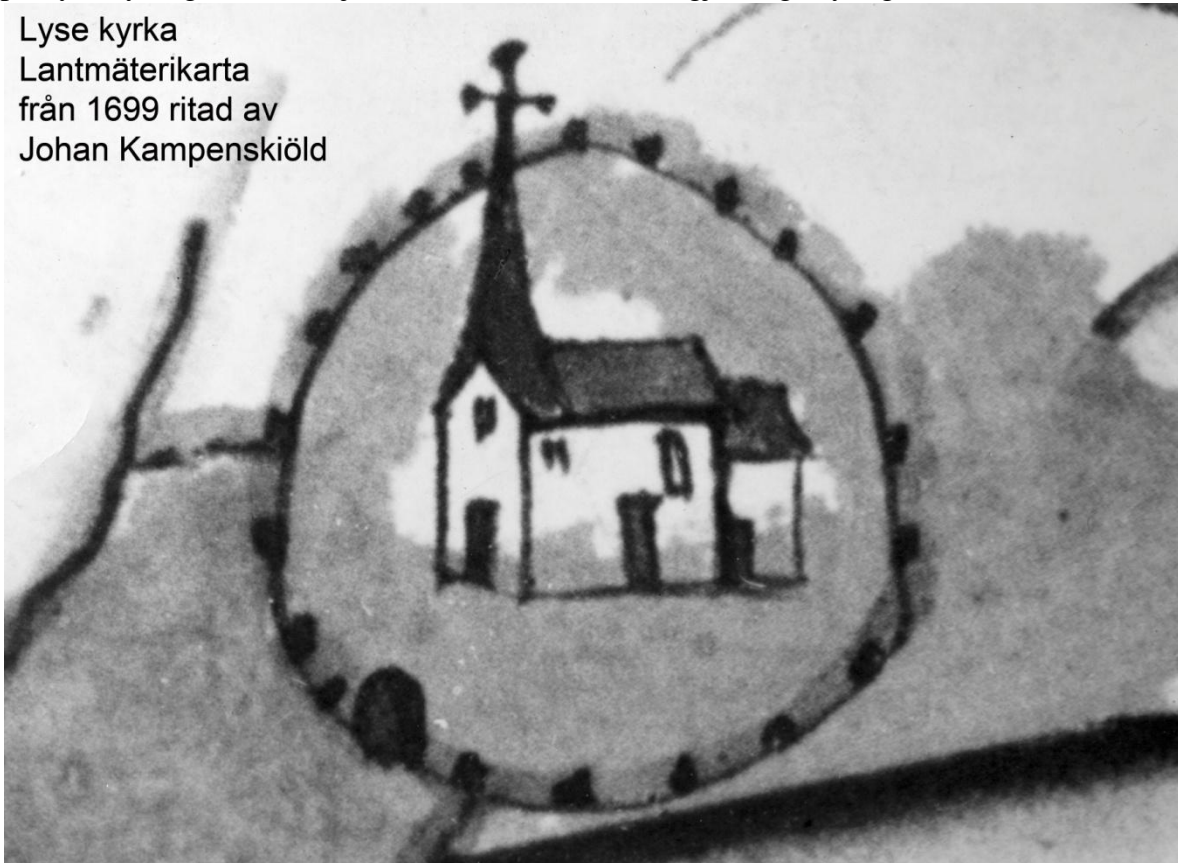
Därförut hade Pers hustru upptagit en yxa och hotat skjutsrättaren samt sagt att djävulen skall fara uti honom, vårfore Hans Persson gick emot henne för att avvärja hennes förehavande. Då lade hon ifrån sig yxan men tog till skäran och hotade att gå på skjutsrättaren med den. Per Christoffersson kunde vid tinget inte neka till, att det hade tillgått så.

Vid tinget berättades också att Pers moder och hustru för några år sedan hade överfallit skjutsrättaren och dragit honom i håret, och medan de så höll honom, tog Per en slädstake och slog honom med den tre gånger över ryggen. Per kunde inte heller neka till detta.

Rätten ansåg, att Per Christoffersson borde bota tre gånger tre marker till treskiftes, för att han hade nekat att utföra den order, som skjutsrättaren kom med, ty skjutsrättaren var i kungl. Maj:ts ärende utskickad av överheten. Hustrun Elin Sörensdotter fick plikta två gånger tre marker, för att hon gett rotemästaren Hans Persson i Åker en örefil, eftersom även han var stadd i kungl. Maj:ts tjänst. Dessutom måste båda betala 16 öre silvermynt vardera till skjutsmästaren och rotemästaren.

Till det ting, som hölls på Mellby i Bro socken den 21 febr. år 1732, hade länsmanen Jöns Carlsson till laga ansvar instämt bl.a. två Lysebor, nämligen bokhållaren Anders Dahlin och bonden Anders Björnsson i Sjöbol. Anledningen därtill var att dessa två hade varit i slagsmål på Lyse kyrkogård den 19 juli år 1731. De hade även gjort sig skyldiga till svåra eders och

Lyse kyrka
Lantmäterikarta
från 1699 ritad av
Johan Kampenskiöld

svordomars förövande inne i kyrkan. Vid uppropet var dock Anders Björnsson sängliggande sjuk, varför målet måste uppskjutas tills den 19 juni.

Då målet alltså ånyo uppropades, var parterna emellertid personligen närvarande. Då meddelade länsmanen, att han inte visste något mera i saken, än vad de instämde vittnena kunde berätta. Bokhållaren Dahlin nekade dock bestämt till att något slagsmål hade förekommit emellan honom och Anders Björnsson. Men den sistnämnde berättade i sin tur att bokhållaren hade överfallit honom på kyrkogården den 19 juli 1731 samt slagit omkull honom och knockat honom för hans bröst.

Bokhållaren Dahlin inlämnade i rätten en skriftlig förklaring i vilken han berättade, att då han höll på med att bygga sig en bänk i Lyse kyrka, uppe på läktaren, så kom Anders Björnsson upp till honom utan annat ärende än att uttrycka sitt missnöje med att Dahlin byggde sig en egen kyrkbänk. Björnsson hade därvid, såsom Dahlin uttryckte sig, *"med gruveliget bannande och svärjande honom överfallit"* och även brukat andra smädeord. Sedermera hade han ute på

kyrkogården ryckt hatten och peruken av bokhållaren samt med en piska slagit efter hans ansikte. Sedan hade han tagit ett tag i bokhållarens bröst, då denne för att avvärja piskslaget tagit med handen åt Anders Björnssons pisk. Men Anders Björnsson hade hållit så hårt i bokhållarens bröst, att han själv hade fallit baklänges, och då hade bokhållaren fallit ovanpå honom.

Till allt detta nekade Anders Björnsson helt och hållet. Han ville göra gällande, att det inte fanns ett enda sant ord i bokhållarens förklaring. Tingsrätten lät därför höra de av länsmannen inkallade vittnena, vilka var länsmannen Lars Schalin i Lyse, bonden Erik Andersson i Torgestad och bonden Rasmus Hansson i Norrkila samt drängen Joen Jönsson i Hamre och pigorna Rangella Björnsdotter i Broberg, Anna Pehrsson i Berga och Maren Jönsdotter i Gåsehogen.

Svarandena tillspordes, om de hade något jäv att andraga emot vittnena, men de svarade, att eftersom de inte var i släkt eller svågerskap med dem, så hade de alls intet emot dem utan begärde att de edeligen måtte bli avhörda, då dessa var de enda, som visste något i saken.

De blev alltså framkallade, och efter avlagd vittnesmålsed berättade först länsmannen Lars Schalin, att vid den tid då oväsendet blev förövat, kom först Anders Björnsson till länsmannen på dess hemman, som är strax vid Lyse kyrka, och var otålig för att bokhållaren höll på med att bygga sig en stol på läktaren i Lyse kyrka. De följdes sedan åt och gick in i kyrkan till bokhållaren, som arbetade där, varvid Björnsson utan att bokhållaren sade något till honom, svor att stolen aldrig skulle bli där ståendes.

Därefter hade bokhållaren gått till Anders Björnssons hem på Sjöbol och bjudit honom på tobak och dricka ur en flaska. Men Anders Björnsson ville ej låta sig smaka utan blott sagt till bokhållaren att *"stolen skall borta"*. Då hade bokhållaren yttrat, att det *"vore värt att taga den förd. skitaren och sätta honom i Skals hängedy"*. På det hade Anders Björnsson svarat: *"Kom ut, ty Fanen har farit uti dig."*

Länsmannen berättade vidare, att han hade funnit de båda gubbarna liggande på Lyse kyrkogård, men han hade dock inte sett om de hade slagit varandra. Däremot hade han sett att Anders Björnsson var blå i pannan och att hatten och peruken hade farit av bokhållaren vid kyrkodörren. Om den peruken hade Anders Björnsson yttrat: *"Skam skulle ha den peruken! Hade den inte vart, skulle jag väl bättre hållit"*.

Bonden Erik Andersson och drängen Joen Jönsson hade inte något mera att berätta, än det som länsmannen andragit. Ingen av de instämnda pigorna hade heller något mera nytt att omtala mer än Anna Pehrsson, som berättade, att då det bullrade som värst på kyrkogården, hade bokhållare Dahlins hustru, Sara Sörensdotter, som var änka efter bonden Hans Pehrsson på Mellby i Bro, stått ute och ropat: *"Min käre Dahlin, var stilla!"* Mera visste hon inte om saken.

Vittnena Rasmus Hansson och Erik Andersson berättade sedan på bokhållare Dahlins förfrågan att de sett blod på Anders Björnssons panna, men de sade ej att bokhållaren hade slagit honom.

Anders Björnsson bad sedan tingsrätten om förskoning för sitt brott, ty han hade varit något drucken, då det hände. Något mera hade parterna därefter ej att tillägga.

Tingsrätten ansåg i sin resolution att de båda stridande var lika mycket skyldiga till oväsendet i kyrkan och på kyrkogården. Båda fick därför bota vardera 40 daler silvermynt. Det var ett hårt och dyrbart straff för dem, ty på den tiden kunde man köpa en fjärdings gård för 40 daler. Men det var kanske rättvist. Ty tingsrätten påpekade att *"ovän skall med lag och inte med slag tilltalas"*.